

En ny melodi

- HVOR KOMMER DEN FRA OG HVAD ER DENS LIV?

Hvem sidder dér bag...

Jeg sidder bag rattet i min bil – alene – og lægger pludselig mærke til at jeg nynner. Ordløs sang fra underbevidstheden. Stemmeklangen og lydene er min fars op ad dage; nøjagtig sådan sad han tit bag rattet. Han elskede at køre bil, og hans trallen mere end understregede, at han var i sit es her. Han anede ikke selv, hvad han sang (eller at han sang), og han var ikke musiker og bevidst om rensyngning og så'n.

Men jeg tror, hans sang boblede frem af almen velvære, og den smittede.

Mads Doss han var en kon koltringsknæjt

Vi fire søskende har sunget rigtig meget i bil med far og mor ned gennem Europa på sommerferie. Vi sang Jeg elsker de grønne lunde og Mads Doss han var en kon

koltringsknæjt – det var ren musik at høre min far synge den mærkelige dialekt, som var eksotisk i forhold til den, jeg kendte fra min hjemby Næstved. Vi sang flerstemmigt på My Bonnie is over the Ocean og kanon på Jeg gik mig ud om kvælden. Og It's a Long Way to Tipperary var særligt velegnet på det lange stræk ned gennem Tyskland – så længe vi sang, sloges vi ikke om pladsen på bagsædet, som var beregnet til tre. Vi lærte engelsk – min far var dansk- og engelsklærer.

Sjovt nok er det netop Mads Doss, der dukker op nu – i veltilpas ordløs solotrallen bag rattet. Den kendte folkemelodi med treklangsbyrningerne og gentagelserne – den, hvor du nærmest kan se for dig, hvordan spillemanden svinger fiolen og tramper sit 1-slag i gulvet, mens pigerne og karlene danser! Jeg er pludselig min far OG spillemanden, og det er skønt at køre bil.

Hvad var det dog, der skete?

Tilbage ved klaveret spiller jeg for sjov Mads Doss igennem. Melodiens djærve ligefremhed og inciterende dansekarakter indlejrer sig tungt i ens bevidsthed. Og det skælmske omkvæd har et lille forførende glimt i øjet...*la la luh - la la lih - kom! så skal a bih, la la luh - la la lih - kom! så skal a bih*. Enfoldigt og let at huske. Svært at glemme. Det er så enkelt, den måde fraserne svarer hinanden på. Jeg må spille en del andre ting herefter, før Mads Doss er væk. Og nu bliver jeg nysgerrig, for i dette tilfælde er det ikke – som normalt for mig – teksten, der har kaldt på mig (jeg hører den mest som lyde uden at forstå dem).

Samtidig sender jeg følgende besked ud på facebook: *Fortæl mig lige: hvad er din yndlingsmelodi, og hvorfor? Hvad er det f.eks, der gør at melodien tit dukker op i dit sind og du pludselig går og nynner eller fløjter den?*

Svarene tikker snart ind. En fortæller, at visse *situationer* kalder bestemte sange frem; *"Jeg har to som altid kommer op, når jeg har brug for at samle mig, hvis der er store ting i spil: 'Lille Guds barn, hvad skader dig' og 'Kæmp for alt hvad du har kært'. Den sidste kommer også, når jeg møder noget uretfærdighed eller ser/hører om nogen, der behandles urimeligt - men jeg fløjter og nynner dem altid, når jeg tror jeg er alene. Det kan være ned ad trappen efter et møde eller i bilen."*

Her er der en tydelig tekstuel sammenhæng – men det viser også, at den selvsikkert marcherende "Kæmp for alt"-melodi afsætter et markant erindringsspor, som ansporer til at løfte hovedet og ranke ryggen. Ligesom den mildt vuggende "Lille-Guds-barn"-takt indgyder ro og tryghed i en presset situation. Taktart kan altså sætte et fysisk minde i os – musikken går i kroppen.

En anden facebookven fortæller med et glimt i øjet, at "Lyse nætter" af Alberte ofte dukker op, når det er vinter og mørkt. Melodien løfter hende: *"Jeg oplever at blive løftet fra et niveau og op i et lys..i en bølge af det enkle, stille, ydmyge og tilbagelænedede tempo...og smuk autenticitet mellem lyd og vokal..."*

En tredje facebookven og professionel klassisk sanger skriver: *"I min opvarmning bruger jeg af og til "Du danske sommer, jeg elsker dig", når jeg går fra de tekniske og skalaprægede øvelser til regulært repertoire. Eller som en lille reminder om, hvad sang også kan være, når jeg står et fremmed sted og har god tid inden en audition. Er vild med åbningslinjens store septim og frasens opbygning: et stort sving opad, et ditto nedad, gentagelse, og en messende afslutning."*

Otto Mortensen skrev melodien i 1932, og sangeren beskriver meget præcist noget af det, der gjorde Otto Mortensen til en af vores allerfineste melodiskrivere. Instinktet og evnen til bl.a. at skabe en åbning, der svinger sig (og os) op, samler os og fører os sikkert hjem – et fælles åndedrag. En frase, der ligger godt i stemmen for alle, og som rummer både enkelhed og udfordring (den store septim). Melodi og tekst hjælper og fastholder hinanden, og kombinationen af enkelhed og udfordring underbygger noget af det, der er så centralt i vores danske selvforståelse; at synge om "det store i det små". Det elegante melodisving op omkring den store septim synger om det jordnære og dobbeltbundne i en dansk sommer.

"Det er underligt som det er gået med disse melodier", skrev Carl Nielsen. "Det er som det ikke er mig der laver dem; men de kommer ligesom små dyr eller fugle ind i min stue og beder om at komme med".

Det volder alt den Ånd...

Hvad leder jeg selv efter, når jeg skal sætte melodi til en tekst – eller i det hele taget skrive en ny melodi? Hvor stor en rolle spiller intuitionen, og hvornår tager den professionelle bevidsthed over?

Carl Nielsen skrev sine første salmemelodier omkring 1914. "Det er underligt som det er gået med disse melodier", skrev han flere år senere. "Det er som det ikke er mig der laver dem; men de kommer ligesom små dyr eller fugle ind i min stue og beder om at komme med. Jeg undrer og glæder mig så ofte over dette arbejde fordi det er en hel anden verden end den hvori mine store ting hører hjemme".

Citatet er sjovt, fordi det meget fint beskriver noget af det tilfældige, spontane og uforudsigelige, der er en vigtig del af alle skabelsesprocesser, store som små. Når jeg finder på nye melodier, begynder jeg som regel med at læse teksten *højt* for mig selv. Det er vigtigt, at det netop ikke er indenad, for det er lidt ligesom situationen før i min bil, hvor jeg pludselig opdager, at jeg sidder og nynner bag rattet – musik der skal have lov at dukke op af sig selv. Så lader jeg teksten ligge nogen tid, inden jeg prøver igen. Jeg forsøger måske at læse den i forskellige rytmificeringer, tempi og temperament, og efterhånden er det altid som om, teksten selv trækker mig i en bestemt retning. Den forsøger jeg så at følge; jeg synger et par linjer for at se, om der spontant skulle melde sig en egentlig melodi, og forsøger samtidig at følge op ved tangenterne med min egen grebsfornemmelse (den akkordmæssige fornemmelse, som mine hænder automatisk søger). Akkorder og spontan melodi kæmper sådan lidt side om side om pladsen og påvirker i høj grad hinanden i den formgivning, der nu finder sted. På et tidspunkt får jeg som regel brug for at understøtte det spontane med en mere analytisk tilgang – både tekstligt og musikalsk. Her starter så et udskillelsesløb, hvor noget får lov at stå, men meget falder.

Som udøvende og skrivende musiker er man altid i en bevidstgørelsesproces om musikalske virkemidler. Og hvis jeg mente, at musik kunne sættes på formel, så var jeg blevet kemiker. Hvem siger f.eks. at en melodi *skal* starte og slutte i samme toneart? Tænk bare på Carl Niensens melodi til "Tunge, mørke natteskyer", som konstant lader os søge efter fast grund under fødderne – og alligevel hele tiden har det! Eller Portugals vindingsang fra Melodi Grand Prix 2017, som var en meget stille sang, der ikke fulgte nogen af de i branchen gængse opskrifter på et ægte hit; den havde ikke noget refræn, vi kunne synge med på fra "dag 1", den havde ingen inciterende danserytmer og den gik ikke en halv tone op omkring sangens "gyldne snit". Det markante ved den var lange udholdte meloditoner, en nostalgisk filmmusiktone og en solist med en meget lys vokal – med andre ord: ingen af seerne kunne synge med, men de stormede alligevel sangen med deres stemmer – via sms. Og her melder sig endnu et musikalsk paradoks. Langt hovedparten af de største hits fra Beatles til Coldplay synges helt oppe i det lyseste tenorleje, men hvis jeg som organist spiller salmerne om søndagen helt deroppe, så får jeg tæsk i våbenhuset! Hvad er det med de højfrekvente toner og det menneskelige sind? Musikterapeuter spiller Mozarts solokoncerter som beroligende og smertelindrende musik. Højfrekvente toner er altså et virkemiddel - obo på recept!

Ikke frådse...

Førnævnte facebook-kommentar om "Kæmp for alt"/"Lille Guds barn" vidner måske også om, at traditionen og gentagelsen af noget kendt er blandt de væsentligere virkemidler. Når Carl Nielsen en gang udtalte "at et melodisk terts-spring bør betragtes som en Guds gave, en kvart som en oplevelse og en kvint som den højeste lykke", var han ikke blot sjældent bevidst om tonespringenes indvirken, men havde også en dagsorden om ikke at "frådse" med sine virkemidler og gøre sine tilhørere "overmætte". Den forståelse, den tradition synes jeg er vigtig at lytte til og forholde sig til, når jeg skriver. Traditionen giver os tilhørsforhold og forankrer vores melodier – også når vi vender den på hovedet. Og Carl Nielsen er sådan set også inspirerende, fordi han netop selv vendte traditionen på hovedet.

Når jeg om lidt sætter mig til klaveret med en ny tekst af en nulevende dansk salmeforfatter, så er der – som det nok mærkes i ovenstående – megen forskellig musik, der klinger med i mit hoved. Og bagved ligger mange forskellige kriterier som:

"Hvordan kan 300 mennesker finde fælles fodslaw med min melodi?"

"Hvordan ligger min nye melodi fysisk i min egen stemme?"

"Hjælper melodi og tekst hinanden frem?"

"Kan jeg lægge små udfordringer ind, som understøtter indlæring og slidstyrke?"

"Hvordan klinger min egen tid og tradition sammen i melodien?"

Men inden da kigger jeg lige i min facebook-tråd fra før – den har taget en uventet drejning i retning af "lægebrevkasse". En ven skriver: *"Det sker ikke sjældent at en eller anden moderne salme lige pludselig sætter sig fast, meget fast og jeg skal bruge både to og tre dage på at slippe af med den igen. Det værste er at det ofte er melodier jeg ikke er særligt begejstret for... så hvis du i stedet kunne fortælle mig hvorfor, ville det gøre mig meget glad."*

Og her vil jeg slutte som jeg også gør med mit svar i min selvbestaltede "facebook-brevkasse": *"Kære ven, det lyder som "banal-forstoppelse". Må jeg ordinere noget Carl Nielsen?"*

Af Lars Nielsen Sardemann, 2018
Organist, komponist og kordirigent